

// Het momentum om het allemaal anders te doen is verdwenen //

Geld werkt als een drug

Een crisis biedt kans tot herbezinning. Laten we de kans dan ook goed gebruiken, vindt **Esther-Mirjam Sent**, hoogleraar economie en senator in de Eerste Kamer. “We zouden de markt zo moeten inrichten dat we worden beschermd tegen onze begrensde rationaliteit.”

Haar werkkamer aan de Radboud Universiteit Nijmegen is bezaaid met boeken en artikelen. Het lijkt een chaos, maar Esther-Mirjam Sent beweert alles terug te vinden. Op de deur hangt bovendien een artikel dat een rommelig bureau juist effectief is voor de productiviteit.

Op de grond liggen stapels van tijdschriften, waar zij prominent op de omslag staat. Het is duidelijk: de hoogleraar economische theorie en economisch beleid is een veelgevraagd deskundige. Omdat zij als een van de weinige vrouwelijke economen een ander geluid laat horen, vermoedt zij zelf. En vermoedelijk goed ingebed is in vele netwerken. Zij is tenslotte een van de invloedrijkste Nederlanders onder de 45 jaar. Naast het lidmaatschap van het Sustainable Finance Lab, is de alleenstaande moeder van twee kinderen bijvoorbeeld senator voor de PvdA in de Eerste Kamer.

Economie is emotie, is een van haar credo's. Sent houdt zich onder andere bezig met gedragskenmerken zoals begrensde rationaliteit, onrealistisch optimisme, hebzucht en gebrek aan vertrouwen die volgens haar de economische crisis hebben veroorzaakt.

Je stelt dat we de belangrijke lessen van de crisis niet hebben begrepen. Wat mis je?

Sent: “We doen aan symptoombestrijding, het opvangen van de gevolgen van de crisis. Het zijn schijnzekerheden die worden verkocht. Ik vind de rol van het Centraal Planbureau erg kwalijk. Als zij het allemaal doorrekenen zal het wel kloppen. Terwijl de berekeningen vaak verschillen met de werkelijkheid. Het nodigt uit tot kruidenieren op de millimeter, terwijl de visie ontbreekt. Waar willen we als land over twintig jaar staan? Wat zijn de

grote problemen die op ons afkomen zoals vergrijzing, pensioenen en klimaat?”

“In het begin van de kredietcrisis werd er veel over gesproken dat het allemaal anders moet, nu zijn we overgegaan tot de orde van de dag en is het *business as usual*. Het momentum is verdwenen. Een crisis biedt kans tot herbezinning en een nieuwe koers, maar dat gebeurt nauwelijks. Er zijn bezuinigingen die vooral de zwakkeren in de samenleving treffen en dat zijn nou degene die geen schuld hebben in het ontstaan van de crisis.

“Het waren mensen die de crisis hebben veroorzaakt. En de belangrijke vraag is dan: hoe kun je menselijk gedrag in goede banen leiden? We denken vervolgens dat we dat met regelgeving en toezicht kunnen doen. Ik zie de een na de andere wet voorbijkomen. Het probleem is dat de slimme jongens en meisjes niet bij de toezichthouder zitten, maar bij de banken. Die vinden altijd wel een manier om de regels te omzeilen. In plaats van slecht gedrag te bestraffen, kun je beter goed gedrag belonen.”

Wat is goed gedrag in de financiële wereld?

“Gedrag wat in het belang is van de klant en de lange termijn gezondheid van de instelling. Er is vaak misbruik gemaakt van de goedgelovigheid en financiële ongeletterdheid van de klant. Het blijkt ook dat als wij in aanwezigheid van een expert verkeren onze hersenactiviteit vermindert. Het probleem is dat veel financiële producten zo complex zijn dat we het niet meer kunnen overzien of begrijpen. Als zelfs accountantskantoor KPMG bij woningcorporatie Vestia aangaf dat de financiële situatie gezond was ondanks de grote derivatenportefeuille, terwijl dat helemaal niet het geval was.

Het is ook overdreven optimisme over ons eigen kunnen. Net als met autorijden denken wij allemaal dat we bovengemiddeld goed kunnen zijn. We hebben weinig zelfinzicht en zoeken de schuld graag bij een ander. Als het goed gaat is het aan onszelf te danken als het slecht gaat, ligt dat aan de omstandigheden of een ander.”

Wat betekent dit voor de lessen uit de crisis?

“Er moeten niet méér, maar juist ándere regels komen. Regels die van een realistisch mensbeeld uitgaan. Nu zijn de regels gebaseerd op de *homo economicus* die koel en calculerend is en optimaal gebruik maakt van de mogelijkheden. We zouden de markt zo moeten inrichten dat we worden beschermd tegen onze begrensde rationaliteit. Dat betekent bijvoorbeeld dat een hypotheek die je afsluit standaard een annuïteitenhypotheek is met een looptijd van dertig jaar en een vast rentepercentage. Je moet mensen natuurlijk keuzevrijheid geven, maar mocht je iets anders willen dan is het risico duidelijk voor jou en krijg je heldere informatie daarover. Bij een creditcard zou het standaard zo moeten zijn dat je elke maand aflost, tenzij je aangeeft dat je het anders wilt.

“Het gaat er om dat wij niet goed in staat zijn keuzes te maken die goed zijn voor ons eigen belang of het algemene belang. Je kunt het natuurlijk nog breder trekken: je zou iedereen standaard op huwelijkse voorwaarden moeten laten trouwen en iedereen standaard orgaandonor laten zijn, tenzij je aangeeft dat je dat niet wenst.”

Waarom gebeurt dit niet?

“Er zijn twee problemen: het mensbeeld van de *homo economicus* dat door beleidsmakers wordt gehanteerd. Het mantra is: keuzevrijheid, eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. Maar slechts 20 procent van mensen voldoet aan dit sjabloon. 80 procent is de zogeheten *satisficer*, die doet maar wat en gebruikt vuistregels zoals ‘wat de buurman doet, zal wel goed zijn’. Ik ben ook een *satisficer* want ik had bijna een DSB-hypotheek, maar mijn vader – een zogeheten *maximizer* – waarschuwde mij en zei dat er iets niet klopte voor zijn gevoel. Hij is wel iemand die alles goed uitzoekt en precies kijkt wat de beste opties zijn. Het is geen econoom, maar een automatiseerder met gezond mensenverstand zoals hij dat noemt. Ik heb geen zin om alles uit te zoeken en heb er ook geen tijd voor.

“Het tweede probleem is of je de overheid kunt vertrouwen dat ze de goede terugvalopties creëren. Het is ook maar de vraag of de overheid de nodige verandering kan bewerkstelligen.”

Hoe moet het dan gebeuren?

“Ik geloof dat we op een kantelpunt verkeren. We hebben grote organisaties met veel hiërarchie gecreëerd. Het zijn piramides, waarbij we zoveel mogelijk risico’s proberen uit te sluiten, te controleren en te beheersen. En dat past niet meer bij de moderne wereld, die steeds complexer wordt en niet meer volledig te beheersen valt.

“We zijn consumenten in de samenleving en hebben het gevoel dat we er niet meer toe doen. Tegenwoordig kun je alles kiezen: van energie, ziektekostenverzekering tot telefoon, maar beter is het er niet op geworden. Je overbelast mensen en creëert keuzestress. Bovendien zijn organisaties het contact met de klant kwijtgeraakt. Bij de bank ben je een risicoprofiel en als scholier ben je een Cito-score. De menselijke maat is verdwenen. Waar doe je het allemaal voor? We zijn kwijt wat we echt belangrijk en waardevol vinden en zitten in een ratrace, maar zoals ze in het Engels zo mooi zeggen: *even if you win a rat race, you are still a rat.*

“Geld geeft een tijdelijk geluksgevoel, het stimuleert dezelfde hersendelen als drugs. Geluk gaat meer over waardevolle ervaringen. Ik ben gisteren nog heerlijk met mijn kinderen gratis en voor niks een hele dag wezen schaatsen. Dat is leuker dan een koopzondag. “Je ziet nu meer bewegingen en initiatieven die het anders doen: het pannenkoekmodel waarbij de organisatie veel platter en kleinschaliger is zoals bij Buurtzorg Nederland. Misschien is dat ook een reden dat we zo weinig lessen uit de crisis hebben geleerd. Het kan niet meer top down, het moet van onderaf komen. De top moet wel faciliteren en niet controleren. En de burger moet weer mede-producent worden van de waarden die in de samenleving actueel zijn.”

Je stelt ook dat de crisis minder erg was als er meer vrouwen aan de top zouden staan. Geloof je dat echt?

“We kunnen de crisis natuurlijk niet nog een keer overdoen met meer vrouwen in topposities, dus zeker weten doen we het niet. Wat we wel weten is dat gemengde teams beter presteren. Diversiteit is een bewezen succesfactor. In stabiele economische tijden zonder stress kunnen mannen beter risico inschatten en in onstabiele tijden met stress zijn vrouwen daar beter in. Vrouwen doen het ook beter op de aandelenmarkten omdat ze minder transacties ondernemen en daardoor de kosten lager zijn.”

Waarom zijn er zo weinig vrouwen in topposities?

“Omdat je een kritische massa nodig hebt, pas bij 35 procent vrouwen word je als individu gezien en

niet langer als vrouw. Als je minder vrouwen hebt, is de mannelijke cultuur dominant. Als vrouw kun jij je aanpassen en proberen een van de mannen te zijn, maar dat werkt natuurlijk niet. Dan ben je een bitch. Of je blijft vrouwelijk en wordt niet als competent gezien. Je kunt het als vrouw niet goed doen. Om op mijn plek te komen moest ik me ook vrij mannelijk gedragen en met de mannen meedoen. Nú kan ik het me veroorloven om voor vrouwen op te komen en vind ik het ook leuk. Ik ben lid bij de Economische Raad Nijmegen en daar ben ik de enige vrouw. Daar maak ik dan grapjes over.

“Ik vind het ook niet erg om als excuustruus ingezet te worden, want anders was het niet gebeurd. Het is het rechte trekken van discriminatie als vrouwen nadrukkelijk worden benoemd. Kwaliteit zien we niet neutraal maar door een gender bril. We zien vrouwen niet als leiders. Het zijn ingesleten stereotypen en vooroordelen waar we onszelf vaak niet eens bewust van zijn. De hele cultuur moet veranderen en dat beseffen bedrijven ook vaak onvoldoende.

“In de Eerste Kamer spreek ik de voorzitter ook altijd consequent aan met ‘meneer de voorzitter’, want het zou ook net zo goed een vrouw kunnen zijn. De man is te vaak de standaard en de vrouw de afwijking. Ik krijg ook vaak uitnodigingen waarop staat ‘meneer Sent’. Dan schrijf ik terug dat mijn zoon graag wil komen als ze ook Fristi serveren.”

Wat zou jij als eerste doen als je minister van Economische Zaken zou zijn?

“Duurzaamheid op de agenda zetten en dan in de brede zin van het woord. Hoe gaan we om met mensen in bedrijven? Hoe gaan we om met de gezondheid van onze aarde? Faciliterend optreden voor goede initiatieven die van onderaf ontstaan. Drastisch terugbrengen van regelgeving, omdat we daarin zijn doorgeslagen. Hier op de universiteit moet het secretariaat registreren als ik een kaartje

stuur aan een collega die een baby heeft gekregen omdat dit als een gift geldt. Ook mijn prestaties zoals financiering, onderzoek of onderwijs worden netjes in een Excel-sheet bijgehouden. Bij bachelor studenten moet ik een 3,5 scoren en bij masterstudenten een 4. Blijkbaar verdienen die beter onderwijs. Ik ben meer tijd kwijt aan het verantwoordt dan aan het verzorgen van mijn onderwijs. Het mensbeeld is dat de medewerker niet te vertrouwen is. Met als resultaat dat die medewerker vervreemd raakt van studenten.”

Je hebt wel prijzen gewonnen voor lesgeven. Wat maakt jou een goede docent?

“Dat was vooral in Amerika, waar ik vijftien jaar heb gewoond en gewerkt. Universiteiten daar zijn een voorbeeld van faciliteren, zonder soft te zijn. Ik kon me goed inleven in de studenten en vroeg me vooral af hoe ik de studenten het beste tot dienst kon zijn. Zo gaf ik spreekuur ’s avonds in de bar voor een tentamen en vroeg altijd om feedback wat ze wel en niet begrepen. Ik probeerde ook altijd voorbeelden te bedenken die dichtbij hun beleving stonden.”

Waarom ben je teruggegaan naar Nederland?

“Uiteindelijk kon ik het de enorme inkomensverschillen in de VS niet meer aanzien, mensen die drie banen moesten nemen om te kunnen overleven. Mensen, die vier uur naar hun werk reizen omdat ze het niet konden betalen om in de buurt van hun werk te wonen.”

Waar of van wie heb je zelf het meest geleerd?

“Van mijn kinderen. Die leren je heerlijk te relativeren en met een afstand naar problemen op het werk te kijken. Daar gaan conflicten vaak over macht of status. Dat wil niet zeggen dat ik niet ambitieus ben, want ik wil uiteindelijk een betere wereld voor mijn kinderen en daar wil ik graag een bijdrage aan leveren.” ■

ESTHER-MIRJAM SENT IN TIEN QUOTES

1. “Berekeningen van het CPB nodigen uit tot kruidentieren op de millimeter, terwijl de visie ontbreekt”
2. “Een crisis biedt kans tot herbezinning en een nieuwe koers, maar dat gebeurt nauwelijks”
3. “In plaats van slecht gedrag te bestraffen, kun je beter goed gedrag belonen”
4. “We hebben weinig zelfinzicht en zoeken de schuld graag bij een ander”
5. “Vier op de vijf mensen voldoen niet aan het mantra van keuzevrijheid, eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid”
6. “Geld geeft een tijdelijk geluksgevoel, het stimuleert dezelfde hersendelen als drugs”
7. “De burger moet weer mede-producent worden van de waarden die in de samenleving actueel zijn”
8. “Om op mijn plek te komen moest ik me ook vrij mannelijk gedragen en met de mannen meedoen”
9. “Aan de universiteit ben ik meer tijd kwijt aan het verantwoordt dan aan het verzorgen van mijn onderwijs”
10. “Mijn kinderen leren me te relativeren en met een afstand naar problemen op het werk te kijken”